

کمیٹی برائے آب و زراعت، حکومت پنجاب
KRCID
PUNJAB REGIONAL COMMITTEE
IRRIGATION & DRAINAGE

ICID.CIID

گزارش وینار

زمان و انعطاف پذیری بخش آب

کانون ملی توسعه و آموزش کشاورزی
KRICID
ORGANIZATION & TRAINING

ICID.CIID

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کمیته منطقه‌ای آبیاری و زهکشی خوزستان

ICID.CIID

گزارش وینار

زمان و انعطاف پذیری بخش آب

تهیه کننده:

کمیته منطقه‌ای آبیاری و زهکشی خوزستان
کارگروه بخش جوان (بهزاد نوبیدی نساج)

خرداد ماه ۹۹

چکیده:

وبینار^۱ IWRA با موضوع زنان و انعطاف‌پذیری بخش آب^۲ روز ۸ خرداد ۱۳۹۹ برگزار گردید. هیئت سخنران این وبینار شامل افراد برجسته و صاحب نظر در علوم همتراسازی جنسیتی با ده‌ها سال تجربه در سطوح عالی مدیریتی بخش آب دولت‌های ملی و بین‌المللی بودند. در این وبینار سخنرانی‌هایی با تاکید بر اهمیت توانایی مدیریتی زنان و بحث پیرامون نقش آن‌ها در بخش آب به منظور معرفی مزیت‌های مشارکت زنان در این بخش و تقویت نقش آن‌ها در سیستم‌های سنجش و نظارت ایراد شد. سخنرانان به نقش زنان در ابعاد خاصی از حکمرانی آب، نظیر مدیریت حوضه‌های آبریز، و ارزش زنان در شکل‌گیری و موفقیت فعالیت‌های فرامرزی پرداختند. هدف اصلی این وبینار بحث پیرامون راه‌حل‌های عملی به منظور بهبود و افزایش مشارکت زنان در بخش آب و دستیابی به مدیریت پایدارتر در این بخش بود. در این وبینار تاکید شد که دستیابی به چنین هدفی مستلزم برجسته‌سازی مزایای کلی و جزئی مشارکت زنان در اهداف جهانی می‌باشد. در نهایت این وبینار به بررسی روابط بین اهداف توسعه‌ی پایدار و تخصیص بودجه پیرامون فعالیت‌ها و توانمندسازی زنان پرداخت و بیان نمود دستیابی به مشارکت هرچه بیشتر زنان در بخش آب نیازمند پرداختن جدی به این مسائل در ابعاد جهانی است. این وبینار در نهایت خواستار اولویت دهی به حضور زنان در بخش‌های مدیریتی و تصمیم‌گیری بخش آب به منظور استفاده از توانایی‌های بالقوه‌ی زنان در این بخش شد.

در طی نظر سنجی انجام شده در انتهای این وبینار، بیش از نیمی از مخاطبین بیان کردند که تعامل و برقراری رابطه‌ی موثر با سیاست‌گذاران بهترین راه موجود برای افزایش مشارکت زنان می‌باشد.

ارائه دهندگان این وبینار شامل: کوسوم آتوکورالا (رئیس شبکه زنان حرفه‌ای NetWwater)، هلن ناتو (مدیر منطقه‌ای گفتمان حوضه‌ی نیل)، مورپ نچچی (مدیر ارشد همکاری جهانی وزارت آب و فاضلاب آفریقای جنوبی) و لسا ویتمر (عضو کمیته‌ی راهبری موسسه‌ی زنان برای مشارکت در بخش آب) بودند. در طی این وبینار بیش از ۲۴۰ نفر به صورت آنلاین حضور داشتند که از این حیث به عنوان یکی از وبینارهای پر مخاطب IWRA دسته‌بندی می‌شود.

1 International Water Resources Association
2 Women & Resilience in the Water Sector

زنان و انعطاف پذیری بخش آب

وبینار زنان و انعطاف پذیری بخش آب، جنبه های جنسیتی از تاب آوری در بخش آب و پیوندهای بین مسائل و چالش های آب و زنان را به طور عمقی مورد بررسی قرار داد. نقشی که زنان می توانند در ساخت و تقویت انعطاف پذیری در مدیریت و اداره ی آب ایفا کنند، موضوع اصلی این جلسه ی آنلاین بود. این وبینار در ابتدا سوالی را مطرح کرد و سپس در پی پاسخ به آن مخاطبین خود را با طیف وسیعی از چالش های فزاینده ی پیش روی بهره مندی از پتانسیلی که زنان به عنوان نیمی از جمعیت هر کشوری در مدیریت بخش آب می توانند ایفا کنند از بخش آکادمیک و تحقیقی گرفته تا مسائل مطرح در محل زمین کشاورزی آشنا نمود و در ادامه راه حل های معقول و منطقی و گزینه های رفع این چالش ها را مطرح کرد (شکل ۱).

شکل ۱: وبینار زنان و انعطاف پذیری بخش آب

دلیل اصلی حضور کمرنگ زنان در بخش آب در سرتاسر جهان یکی از مهم ترین موضوعات مورد بررسی در این وبینار بود که با ذکر چند سوال از مخاطبین مطرح شد. آیا این کمبود به دلیل فقدان سیاست های کلان ملی و فرهنگی است؟ در صورت وجود قوانین کافی آیا عدم پیگیری و اجرای دقیق آن ها باعث این امر شده است؟ آیا در جوامع اراده ی کافی برای حصول اطمینان از حضور موثر زنان در بخش آب وجود دارد؟ آیا اصلا زنان واجد شرایطی وجود دارند که بتوانند بار چنین امانتی را به دوش بکشند؟ به منظور پاسخ به این سوالات مدرسان وبینار با ذکر نمونه هایی از قوانین مرسوم سازمان ملل که کم و بیش در اکثر قریب به اتفاق کشورهای جهان به رسمیت شناخته شده اند بیان نمودند که سیاست ها و قوانین بالادستی فعلی بسیاری از کشورهای جهان حتی در حالت حداقلی، توانایی تامین ملزومات بهره مندی از پتانسیل مشارکت زنان را تضمین می کنند و به نظر نمی رسد این موضوع دلیل حضور کمرنگ زنان در عرصه ی آب باشد. مطالعات صورت گرفته نشان می دهد اگرچه سازمان های بین المللی مرتبط با حقوق زنان به عنوان رکنی ارزشمند که می توانند پیگیر اجرای چنین سیاست هایی باشد وجود

دارند لیکن به دلیل پشتیبانی کم‌رنگی که از این سازمان‌ها توسط سران کشورها انجام می‌شود منابع و سیستم نظارت مورد نیاز این سازمان‌ها تامین نمی‌شود. در ابعاد درون کشوری نیز اغلب هیچ سیستمی برای پشتیبانی از قوانینی که می‌تواند موجب بهبود مشارکت زنان در بخش آب شود وجود ندارد. همه‌ی این موارد در حالی است که به نظر می‌رسد کشورهای جهان اراده‌ی کافی برای افزایش مشارکت زنان در بخش آب را دارا هستند و همچنین زنان واجد شرایط زیادی وجود دارند که در صورت آموزش صحیح و پشتیبانی قادر به دخیل شدن در این امر هستند. بنابراین بهبود چشم‌انداز سیاسی اجتماعی کشورها و افزایش آگاهی قانون‌گذاران از سیاست‌های مورد نیاز به منظور تضمین مشارکت زنان در بخش آب می‌توانند به عنوان راه‌حل‌های مفید در این زمینه تلقی شوند. مثالی از آفریقای جنوبی برای مشارکت زنان موضوعی بود که در این قسمت به آن اشاره شد، آفریقای جنوبی اهداف و سیاست‌های اصلی زیر را در بخش آب خود پیگیری می‌کند؛ اهدافی که مشارکت زنان در بطن آن‌ها پیش‌بینی شده است؛

- استفاده از آب برای پیشبرد برنامه‌ی توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی
- کاهش نابرابری از طریق دسترسی به آب و ایجاد شغل
- تحویل اصلی بخش‌های آب و فاضلاب مطابق با سیاست و دستورالعمل قانونی
- محدود سازی سرمایه‌گذاری‌های اضافی برای توسعه‌ی زیرساخت‌ها
- فعال سازی جوامع روستایی برای استفاده از آب در راستای معیشت روستایی
- پیشبرد مشارکت بیشتر شهروندان در تصمیم‌گیری
- تلاش برای نوآوری و تولید دانش

این اهداف به همراه عزم و اراده‌ی جدی سیاست‌مداران موجب تقویت حضور زنان در برنامه‌های مرتبط با اعتلای مدیریت آب در سطح محلی شده است. بررسی دقیق‌تر این اهداف نشان می‌دهد که همانطور که پیش‌تر اشاره شد چنین اهدافی یا حداقل مشابه آن در دیگر کشورهای جهان نیز به چشم می‌خورد و باید دانست بهبود مشارکت زنان، به صورت پنهان در درون همین قوانین به حد مطلوبی وجود دارد و آنچه اکنون به آن نیاز داریم بهبود مشارکت زنان در راستای دستیابی به این اهداف است. در این راستا در چشم‌اندازهای مختلف فعالیت و گام‌های مورد نیاز به شرح زیر تدوین و در وینار ارائه گردید (جدول ۱).

جدول ۱: فعالیت‌های مورد نیاز در طیف گسترده‌ای از چشم‌اندازها

چشم انداز	فعالیت مورد نیاز پیشنهادی
ذی نفعان	مشارکت زنان با دولت‌ها، سیاست‌مداران و سازمان‌های چند جانبه و کلیه‌ی ذینفعان مربوطه
اقتصادی	بودجه لازم برای توانمندسازی زنان و بودجه‌ی هم‌ترازسازی جنسیتی
توسعه و محیط زیست	برنامه‌ریزی منابع آب، باید از عناصر نظارت و اجرای انطباق برای پشتیبانی از خط مشی بهره‌مند شود. به زنان اجازه‌ی شرکت در سیستم‌های رودخانه و عملیات مدیریت بهبود کیفیت آب رودخانه داده شود مشارکت بیشتر زنان در مباحث محیط زیست تشویق شود تجارت آب (کشاورزی، دامداری، شبکه‌های تجاری آب) با مشارکت بیشتر زنان همراه باشد
آموزش و پرورش	اشتراک دانش موجود با زنان

در بخشی از این وینار به عدم مسئولیت‌پذیری سازمان‌ها و مدیران به عنوان عامل مهم بازدارنده در راستای دستیابی به مشارکت زنان در بخش آب اشاره شد. در این قسمت ارائه دهندگان اذعان کردند در اغلب موارد همه با ظاهر امر که همان پشتیبانی از مشارکت زنان است موافقت دارند و قول به ایفای نقش موثر و تسهیلگری در امور می‌دهند که غالباً به ایجاد استراتژی‌های هم‌تراز سازی جنسیتی خوبی نیز ختم می‌شود، لیکن پس از آن اغلب از زیر اجرای آن شانه خالی کرده و از همکاری سر باز می‌زنند. این استراتژی‌های هم‌تراز سازی جنسیتی بدون

پیگیری و تداوم اجرا در نهایت کمکی به بهبود حضور زنان در بخش آب نمی‌کند. با این حال شواهد نشان دهنده‌ی این است که عزم و اراده برای بهره‌مندی از توانایی زنان در بخش آب در سال‌های اخیر به شکل رضایت‌بخشی افزایش داشته است.

سخنرانان این وبینار بیان کردند که متاسفانه در تحقیقات و مقالات علمی منتشر شده جنسیت زن غالباً به عنوان قربانی یاد می‌شود و این در حالی است که می‌بایست از زن به عنوان یک عامل نام برده شود؛ همچنین نیاز به تحقیقات بیشتری است تا مزیت مشارکت زنان به طور بالقوه‌تری مشخص و ابعاد مختلف آن سنجیده شود. در این راستا تا کنون تحقیقات بسیار خوبی توسط موسسه‌ی زنان برای آب^۳ و سازمان خوار و بار و کشاورزی ملل متحد (FAO) صورت گرفته است که علاقمندان برای دریافت آن می‌توانند به تارنمای اینترنتی WWW.WOMENFORWATER.ORG/PUBLICATIONS-WFWP.HTML مراجعه نمایند.

در واقع دلیلی که انجام تحقیقات مورد نیاز را با مشکل مواجه می‌سازد فقدان ابزار و اطلاعات دقیق از سطح جوامع در مورد چگونگی نقش زنان در بخش آب و چگونگی سازگاری آن‌ها به عنوان مادران خانواده با بحث تنش آبی^۴ است؛ این موضوع به عنوان یک عامل بازدارنده مورد بحث و تحلیل قرار گرفت. در این قسمت بیان شد که با این وجود در حال حاضر ابزارهایی نیز موجود هستند که متاسفانه بدنه‌ی علمی با آن‌ها آشنایی زیادی ندارد و در قامت ابزارهای مدیریتی باقی مانده‌اند (نظیر ابزار: WWW.UNESCO.ORG/NEW/EN/NATURAL-SCIENCES/ENVIRONMENT/WATER/WWAP/WATER-AND-GENDER). اگرچه که این اطلاعات از مشارکت زنان اغلب تحت عنوان خانوار دیده می‌شود و در واقع در مراحل بالای تصمیم‌گیری به آن استناد نمی‌شود.

آخرین بخشی که این وبینار به آن پرداخت موضوع تاثیر همه‌گیری ویروس کووید-۱۹ بر مشارکت زنان در بخش آب بود. برای مقابله با بیماری همه‌گیر کووید-۱۹ دسترسی به آب و مواد بهداشتی بسیار ضروری است، حال آنکه ۴۰ درصد جمعیت جهان به آب پاک و مواد بهداشتی اولیه مثل مایع دستشویی یا صابون دسترسی ندارند. این موضوع سبب شده تا تامین آب سالم و مواد بهداشتی که پیشتر به عنوان یکی از اهداف توسعه‌ی پایدار مورد توجه بود با جدیت بیشتری پیگیری شود و اولویت‌های تامین جلو بیافتد، با این حال سوال بی‌جواب این است که آیا در این برهه‌ی زمانی نیاز به سرمایه‌گذاری‌های گسترده‌تر هست یا همه‌گیری مهار می‌شود؟ سخنران تخصصی این بخش خانم کوسوم آتوکورالا که زندگی‌اش را وقف تحقیقات میدانی بهبود زندگی زنان کشاورز روستایی کرده می‌گوید متاسفانه تصمیم‌گیران و سیاست‌مداران اگرچه می‌گویند تضمین دسترسی به آب و مواد بهداشتی برای تقریباً نیمی از جمعیت جهان پر اهمیت است لیکن این گفته را باور ندارند و امروزه این به یک جمله‌ی کلیشه‌ای مبدل شده است. به هر روی شکی نیست همه‌گیری ویروس کرونا عواملی همچون تبعیض جنسیتی بر زنان فقدان دسترسی به آب سالم، و بیکاری زنان را تشدید خواهد کرد و آثار این موارد تا بعد از پایان همه‌گیری نیز ادامه خواهد یافت.

در اینجا تصویری توسط سخنران ارائه شد که موجب حزن و اندوه مخاطبین شد. تصویر زیر که به عنوان عکس منتخب آورده شده تنها یک هفته قبل از برگزاری وبینار گرفته شده است. در این عکس خانواده‌ای دیده می‌شود که گفته می‌شود به دلیل همه‌گیری ویروس کرونا در جستجوی آب سالم و تامین احتیاجات با تمام لوازم زندگیشان در کنار جاده‌ای در سریلانکا قدم می‌نند در حالی که از لباس‌های خود به عنوان ماسک استفاده می‌کنند و تنها دارایی آن‌ها دو حیوان و یک کوله پشتی است. هیچکس نمی‌داند فقدان سیستم بهداشتی و مسافرت در شرایط قرنطینه چه آسیبی به این خانواده خواهد زد.

³ Women for Water Partnership

^۴ در اینجا به این دلیل از لفظ تنش آبی استفاده شده است که لغت کمبود آب شاید بتواند مفهوم آب آلوده‌ی غیرقابل استفاده یا گران قیمت بودن آب سالم را شامل شود.

شکل ۱: خانواده‌ای که در بحبوحه‌ی همه‌گیری ویروس کووید-۱۹ در جستجوی آب و نیازهای زندگی در حال مهاجرت است

همچنین در ادامه تاکید شد که بحران کرونا را می‌توان به فرصت تبدیل کرد اگر از بودجه‌هایی که به دلیل اولویت می‌تواند راحت‌تر اختصاص یابد برای توانمندسازی و آگاه‌سازی و بهبود حضور زنان در بخش آب استفاده کرد. این موضوع تا حد زیادی در زمان همه‌گیری ویروس کرونا از زوایای بهتری روشن شد جاییکه مشارکت فعالانه‌ی زنان در کنار مردان امری اجتناب‌ناپذیر و برای جلوگیری از وقوع بحران ضروری بود چراکه زنان:

- در خانه‌ها زنان نقش مهمی در جلوگیری از شیوع بین افراد خانواده ایفا کردند
- در خط مقدم سلامت به عنوان پرستاران ایفای نقش کردند
- خدمات درمانی از جمله خدمات مراقبت از افراد سالمند را انجام دادند
- در زمان تست واکسن بسیاری از واکسن بر روی زنان تست شد
- زنان نسبت به مردان تعهد بیشتری به انجام کار دارند و خود و زندگی خود را فدای کار می‌کنند
- برای بهداشت نیز زنان حمل آب برای افراد خانواده در جوامع روستایی را به عهده دارند
- در اطلاعات مدیریت و مشاوره شرکت دارند

و لذا زنان باید سیاست و تصمیم‌گیری در بخش آب را نیز یاری دهند چراکه آنچه اکنون در تغییرات اقلیمی و کمبود آب جهانی با آن دست به‌گریبانیم کمتر از کووید-۱۹ نیست و به این ترتیب با مشارکت فعال زنان می‌توانیم به موفقیت‌هایی دست پیدا کنیم. این هدف نیازمند ایجاد چشم‌انداز در ذی‌نفعان بخش آب، تخصیص بودجه‌های مختلف، توسعه و ایجاد بستر مناسب، و رشد و آموزش زنان است.

اما متأسفانه ویروس کرونا چشم‌انداز خوبی برای مشارکت زنان در بخش آب در سطح تمام کشورهای جهان را ارائه نمی‌دهد. کرونا می‌تواند افزایش محدودی که در سال‌های اخیر در برابری جنسیتی به دست آمده را معکوس کند و حقوق زنان که در طول دهه‌ها به دست آمده را به دلیل بیماری همه‌گیری بیماری در معرض خطر بازگشت به گذشته قرار دهد.

اکثر روستائیان به صورت روزمزد کار می‌کنند و در نتیجه زمان قرنطینه کار خود را از دست داده‌اند. این بحران آن‌ها را به سمت فقر شدید سوق داده است که به نوبه‌ی خود باعث افزایش خشونت علیه دختران و زنان شده است. واسطه‌ها تمایلی به خرید ندارند، بنابراین کالاهای آن‌ها قابل فروش نیست. علاوه بر این، مقدار فروش از طریق دو یا سه واسطه به هیچ وجه برای اداره‌ی خانواده‌هایشان کافی نیست.

کشاورزان میوه با رسیدن فصل برداشت محصولاتشان در کشور بدترین رنج می برند و مردم در مورد مصرف میوه‌های خام به دلیل بیماری همه‌گیر کرونا، دچار هراس هستند و استان‌های دارای کشاورزی شاهد یک دوره‌ی بسیار بد در فروش خود هستند.

جیره ای که توسط دولت تهیه شده است کافی نیست زیرا خانواده‌های روستا معمولاً از نوزادان، بیمار، افراد مسن و معلول تشکیل می‌شوند. بدترین رنج‌ها نصیب مادران مجرد و مادر بزرگ‌های بی‌بضاعتی است که به هیچ وجه درآمد ندارند. علاوه بر این، خشونت‌هایی که علیه دختران و زنان از قبل وجود داشت به طرز چشمگیری افزایش یافته است و چشم انداز بسیار بدی را پیرامون مشارکت زنان در بخش مزرعه ارائه می‌دهد.

جمع بندی:

در نهایت و در بخش جمع‌بندی این وینار سیاست‌ها و سامانه‌های پشتیبان زنان و انعطاف‌پذیری در بخش آب مورد مرور قرار گرفت. در این بخش تاکید شد که علی‌رغم قوانین پیش‌زمینه‌ای بسیار خوبی که در سطح سازمان ملل و همچنین در سطح ملی بسیاری از کشورهای جهان برای مشارکت زنان وجود دارد (که در ابتدای وینار به آن اشاره شد) لیکن به دلیل فقدان یک سیاست جامع و بالادستی و نبود سیستم پشتیبانی موثر اغلب این قوانین خاموش باقی مانده و در اکثر موارد به شکل کامل و دقیق انجام نمی‌شوند به علاوه اینکه پلتفرم‌های مناسب برای پایش و ارزیابی این فعالیت‌ها متأسفانه موجود نیست.

همچنین مسائل مربوط به مشارکت زنان (تأثیر آن) اغلب موضوع بی‌اهمیتی برای دولت‌ها جلوه می‌کند. با این حال فعالیت‌هایی در حال وقوع است. بنابراین توسعه‌ی چارچوب‌های محلی موفق به سطوح فراملی و تدوین چارچوب‌های قانونی، نظارتی، و مؤسساتی شاه کلید افزایش این فعالیت‌هاست. ارائه فضای حداقلی برای مشارکت زنان در برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری موضوع دیگری است که در این بخش مورد تاکید واقع شد. سخنرانان اعلام کردند که متأسفانه عمده کار انجام شده توسط زنان (که اغلب بدون نقص یا تعداد کم افراد انجام شده است) در آمارها نشان داده نمی‌شود بنابراین اطلاعاتی از آن‌ها نداریم. اگر می‌خواهیم در زمینه‌ی بهبود مشارکت زنان کوچکترین کاری را شروع کنیم در ابتدا باید سیستمی داشته باشیم تا رشد و افزایش مشارکت و تاثیر عملکرد آن‌ها را در قالبی مفهومی و مقایسه‌ای نشان دهد. این موضوع تا حد زیادی در تحقیقات صورت گرفته تا انتهای سال ۲۰۱۹ نیز به چشم می‌خورد چراکه تحقیقات انگشت شماری در جهان نقش زنان را در بخش آب بررسی می‌کنند.

موضوع مهم دیگر کمبود داده، اطلاعات و تجزیه و تحلیل کافی و بنابراین، دانش کافی از وضعیت مشارکت زنان در بخش آب به طور خاص در مناطق دچار کمبود آب است؛ تأثیر کمبود آب بر مسئولیت‌های آن‌ها به عنوان کشاورزان، بانوان و خانواده، چگونگی کنار آمدن آن‌ها با کمبود آبی و همچنین تعداد زنان مواجه با تنش آب، تعداد مردان و زنانی که به دلیل کمبود آب مهاجرت می‌کنند بخشی از این موضوع هستند. اگرچه ابزارهایی برای سنجش این موارد توسط یونسکو توسعه داده شده لیکن ابزارهای موجود غالباً ناشناخته اند و در نتیجه توسط محققین در سطح وسیعی به کار گرفته نمی‌شوند.

اقدامات آتی برای افزایش مشارکت زنان در بخش آب مورد نیاز است؛ این اقدامات شامل: در مرحله‌ی اول جمع‌آوری اطلاعات قابل استناد و رسمی از وضعیت فعلی مشارکت زنان که به عنوان مثال از طریق دفاتر آمار قابل پیگیری و انجام است. مشارکت آزمایشی زنان در بخش تصمیم‌گیری به صورت محدود و پایلوت و دریافت بازخورد آن، و افزایش بودجه‌ی تحقیقاتی و عملیاتی سازمان‌های مرتبط با افزایش مشارکت زنان در بخش آب است.